

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертаційне дослідження Філоненко Мирослави Мирославівни
«Психологія особистісного становлення майбутнього лікаря»,
подане на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук
за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Актуальність дисертаційного дослідження М. М. Філоненко зумовлена як завданнями наукового пошуку, так і соціальною значущістю розглядуваної проблеми. В сучасних умовах життєдіяльності соціальних суб'єктів досить виразно окреслюється суперечність між настановленням суспільства на підготовку висококваліфікованого лікаря зі сформованими особистісними якостями, складними спеціальними здібностями, професійною спрямованістю, нестандартним мисленням, високим рівнем саморегуляції, соціально-професійною активністю та недостатнім вивченням і врахуванням у навчальній практиці особливостей особистісного становлення майбутнього лікаря в контексті його професійної підготовки у вищому медичному навчальному закладі. Поза сумнівом, концептуально значущим є конкретний предмет даної дисертації – особистісне становлення майбутнього лікаря у процесі навчально-професійної діяльності, оскільки він безпосередньо зорієнтований на модернізацію та гуманізацію процесу розвитку суб'єкта учіння в особистісно-зорієнтованому освітньому просторі. Така постановка проблеми не ставала раніше предметом спеціального вивчення. Відтак цінність дисертаційного дослідження М. М. Філоненко, присвяченого саме вивченню психології особистісного становлення майбутнього лікаря, є беззаперечною.

Зазначимо, що дисертаційне дослідження М. М. Філоненко являє собою глибоку і закінчену роботу, логічно та чітко структуровану і виконану на високому рівні. Дослідниця проявила належну наукову культуру, грамотно сформулювавши у вступі дисертації об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження. Позитивної оцінки заслуговує застосування авторкою сукупності надійних діагностичних методик, адекватних меті та завданням дослідження. Наукова новизна дослідження є беззаперечною, оскільки на сьогодні немає

грунтовних наукових розробок з проблеми особистісного становлення майбутнього лікаря в процесі його професійної підготовки.

Безсумнівним є і практичне значення дисертаційного дослідження з огляду на широкі можливості його використання в організації навчально-професійної діяльності студентів-медиків. Запропонована здобувачкою модель особистісного становлення майбутнього лікаря дозволить науково-педагогічним працівникам вибудовувати зміст навчальних програм і методiku викладання профільних дисциплін, а впровадження в педагогічну практику вищих медичних навчальних закладів адаптивно-динамічного навчання стимулюватиме студентів-медиків до особистісного становлення. Матеріали дослідження можуть також бути використані при викладанні курсів «Психологія особистості», «Психологія спілкування», «Науково-дослідницька діяльність студентів» та інших.

У першому розділі дисертаційної роботи здійснено системний аналіз основної категорії психології – «особистість» – у контексті проблеми особистісного становлення фахівця, показано роль професійного розвитку в становленні його особистості в процесі навчально-професійної діяльності. Заслуговує на схвалення ретельний добір наукових джерел для теоретико-методологічної основи дослідження, чіткість категоріального апарату, послідовність викладення наукової термінології.

Здійснений здобувачкою ґрунтовний аналіз психологічного змісту феномену особистості переконливо свідчить, що, попри значні досягнення персонологічної науки, і досі не існує загальноприйнятої теорії особистості. Узагальнивши напрацювання сучасних науковців і практиків з предмета дослідження, авторка виснує, що структура особистості розглядається здебільшого як інтегративна система взаємопов'язаних характеристик: мотиваційної, когнітивної, комунікативної, емоційно-вольової, діяльнісно-поведінкової. Відтак доцільним є доповнення психологічної структури особистості фахівця, зокрема, поруч із професійно важливими якостями, ще й особистісно значущими якостями, а також особистісною компетентністю та особистісним досвідом діяльності.

В другому розділі дисертантка зосереджує увагу на аналізі теорій

особистісного і професійного розвитку у вітчизняній і зарубіжній психології, подає етапи і напрями особистісного становлення фахівця, наводить періодизацію його професійного становлення, розкриває вікові особливості цього процесу під час навчання у вищому навчальному закладі. Науковий інтерес становить авторське трактування особистісного становлення фахівця в навчально-професійній діяльності, яке визначається здобувачкою як процес прогресивного здійснення структурних змін особистості, спрямований на формування системи особистісно значущих і професійно важливих якостей, опанування професійної діяльності під впливом соціальних дій, завдяки різним формам власної активності суб'єкта.

Теоретичну і практичну цінність мають подані в третьому розділі визначені авторкою умови, чинники та рушійні сили становлення особистості майбутнього лікаря. Цінними є також з'ясовані дослідницею критерії, показники та структуротвірні компоненти особистісної структури майбутнього лікаря, розвиток яких сприятиме становленню його особистості (рис. 4.2, с. 226 дис.; рис. 1, с. 16 автореф.). Створений дисертанткою комплекс структуротвірних компонентів особистісної структури майбутнього лікаря об'єднав особистісні характеристики, пізнавальні та поведінкові ознаки, професійну спрямованість, особистісно значущі якості (ОЗЯ), професійно важливі якості (ПВЯ), професійну, в тому числі особистісну, компетентність, особистісний досвід.

На основі аналізу психологічних досліджень авторка обґрунтовує модель розвитку особистісної структури майбутнього лікаря (рис. 3.2, с. 120 дис.; рис. 2, с. 17 автореф.). Нам імponує, що всі визначені М. М. Філоненко складові цієї моделі відображають сутнісні характеристики навчально-професійної діяльності студента.

У четвертому розділі дисертації обґрунтовано і охарактеризовано методологічну та методичну базу вивчення особистості студента-медика (рівня сформованості структуротвірних компонентів його особистісної структури). Схвальним є застосування М. М. Філоненко сукупності надійних діагностичних методик, адекватних меті та завданням дослідження; репрезентативність вибірки досліджуваних (410 студентів-медиків), ґрунтовність константувального та формувального етапів дисертаційного дослідження, математично-статистична обробка (описова статистика, факторний аналіз, кореляційний аналіз та ін.),

представленість отриманих результатів, ретельність і всебічність їх аналізу та інтерпретації.

Слід зазначити, що дисертантка вдало поєднує опис результатів емпіричного дослідження із власними узагальненнями та інтерпретацією критеріїв і показників структуротвірних компонентів особистісної структури майбутнього лікаря, які за допомогою факторного аналізу були зведені нею до найсуттєвіших, надаючи можливість найбільш повно характеризувати ідеальний образ лікаря, а саме: спрямованість (мотиваційні утворення), особистісно значущі (спостережливість, відповідальність, емпатійність, емоційна рівноваженість, доброзичливість, толерантність, комунікативність, вміння викликати довіру, здатність до творчості, креативне мислення, пропедевтичне мислення), професійно важливі якості (здатність до клінічного мислення, здатність до критичного мислення, комунікативні вміння, дослідницькі вміння), професійна компетентність (когнітивна, проєктивна, дослідницька, рефлексивна) та особистісний досвід (ціннісний, операційний, комунікативний, рефлексивний) (рис. 4.2, с. 226 дис.; рис. 1, с. 16 автореф.). Відповідні психологічні та математико-статистичні методи опрацювання даних дають підставу вважати дослідження методологічно вивіреною.

Результати емпіричного дослідження, проведеного авторкою, показали, що експериментально виявлені структуротвірні компоненти особистості студента-медика потребують подальшого розвитку в процесі навчально-професійної діяльності через запровадження адаптивно-динамічного навчання.

Беззаперечний науково-прикладний інтерес становить зміст п'ятого розділу дисертації: в ньому висвітлено психолого-педагогічні умови забезпечення особистісного становлення майбутнього лікаря, розглянуто й узагальнено інноваційні технології навчання студентів-медиків, проаналізовано інтерактивні методи, методичні прийоми і засоби організації розвивального навчання, подано програму і розглянуто зміст психолого-педагогічного супроводу адаптивно-динамічного навчання, спрямованого на розвиток структуротвірних компонентів особистісної структури майбутнього лікаря; проаналізовано результати експериментальної перевірки розвитку структуротвірних компонентів особистісної структури студента-медика після

впровадження в навчальний процес адаптивно-динамічного навчання.

Вагомим здобутком М. М. Філоненко ми вважаємо розроблену нею модель адаптивно-динамічного навчання, яке передбачає створення таких організаційних форм навчально-професійної діяльності студентів-медиків, які дають змогу активно долучати їх до навчально-професійної діяльності, управляти процесом учіння, містить потенційні можливості для розвитку структуротвірних компонентів особистості майбутніх лікарів і загалом забезпечує їх особистісне становлення. Таке навчання реалізовувалося через опанування студентами-медиками змісту навчальних дисциплін «Психологія спілкування», «Основи наукових досліджень» і базувалося на основі інтегрованого підходу до розробки змісту навчального матеріалу з цих дисциплін, інноваційних психолого-педагогічних освітніх технологіях, інноваційних методиках і формах організації навчання; доборі відповідного методичного забезпечення організації процесів самопізнання та саморозвитку.

Загалом аналіз отриманих результатів порівняння досліджуваних показників в експериментальних та контрольних групах після формувальних впливів показав зростання рівня структуротвірних компонентів особистісного становлення майбутнього лікаря внаслідок цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу. Останнє дозволяє висувати про ефективність запровадженого адаптивно-динамічного навчання.

Отже, аналіз дисертаційного дослідження М. М. Філоненко дає можливість зробити висновок про ґрунтовність вивчення поставленої проблеми, високий науковий і професійний рівень дисертантки. Робота характеризується широтою аналізу проблеми, цілісністю і завершеністю.

Результати проведеного М. М. Філоненко дослідження отримали належне висвітлення в наукових публікаціях. За темою дисертації опубліковано 49 праць, у тому числі 1 одноосібна монографія, 1 одноосібний підручник з грифом МОН України, 1 підручник у співавторстві з грифом МОН України, 39 статей у журналах і збірниках, з них 21 опублікована у фахових наукових виданнях, включених до переліку, затвердженого МОН України, у двох навчальних програмах та п'яти методичних рекомендаціях. Основні результати

дисертаційного дослідження впроваджено в навчально-виховний процес низки ВНЗ України.

Автореферат відображає основні положення та результати дисертації. Дисертацію і автореферат оформлено згідно з вимогами МОН України. Зміст і спрямованість дисертації відповідають вимогам спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Оцінюючи проведені М. М. Філоненко дисертаційне дослідження загалом позитивно, вважаємо доречним висловити деякі зауваження та рекомендації.

1. У тексті дисертації представлено низку концепцій особистісного і професійного розвитку (у тому числі концепції формування готовності студентів до професійної діяльності), що, як ми зрозуміли, слугують теоретичним підґрунтям для практичної частини дослідження, проте надалі це відображується не досить чітко. Крім того, було б доречно розширити спектр психодіагностичних методик з вимірювання рівня психологічної готовності студентів-медиків до виконання майбутньої професійної діяльності.

2. В роботі крізь призму наукового бачення дисертантки демонструється взаємозалежність особистісно значущих якостей і професійно важливих якостей майбутнього лікаря. Однак вважаємо доцільним більш точно аргументувати наведену залежність і виокремити конкретні показники, які відповідають повній характеристиці даних утворень.

3. На нашу думку, дослідження було б вагомішим якби теоретичні викладки у третьому розділі (підрозділ 3.3) щодо криз розвитку особистості студентів-медиків у процесі фахової підготовки знайшли своє експериментальне підтвердження, що відобразило б об'єктивну картину особливостей професійного становлення майбутнього лікаря і уможливило розробку програм попередження його деформації.

4. В ході теоретичного дослідження авторка характеризує організацію адаптивно-динамічного навчання як створення умов для впливу на розвиток структуротвірних компонентів особистісної структури через психологічну перебудову особистості – від професійного самовизначення до самореалізації в навчально-професійній діяльності. З нашої точки зору, робота значно виграла б,

якби її емпірична частина була виконана у вигляді лонгітюдного експерименту, що допомогло б з'ясувати особливості розвитку структуротвірних компонентів особистості майбутнього лікаря на різних етапах професійної підготовки та диференціювати психолого-педагогічний супровід особистісного становлення студентів-медиків з урахуванням їх подальшої медичної спеціалізації.

5. Дисертація, на наш погляд, дещо переобтяжена теоретичним аналізом різних аспектів проблеми. У той же час, на жаль, у висновках до дисертації й автореферату знайшли відображення не всі цікаві результати емпіричного дослідження, проведеного авторкою.

Втім, висловлені зауваження не применшують позитивного враження від дисертаційного дослідження М. М. Філоненко.

З огляду на викладене, можна стверджувати, що дисертація М. М. Філоненко «Психологія особистісного становлення майбутнього лікаря» за своїм науковим рівнем, актуальністю та практичним значенням відповідає чинним вимогам до докторських дисертацій, а її авторка – Філоненко Мирослава Мирославівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00. 07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри практичної психології
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

С.Б. Кузікова

